

Лекція 3. Репортажі: техніка підготовки

Тези лекції

План

1. Наявність ідеї, початок роботи.
2. Структура твору.
3. Репортажі аналітичного та художньо-публіцистичного спрямувань.

1. Наявність ідеї, початок роботи

О. Голуб радить у заголовок репортажу виносити його ідею і говорить, що ідея «має бути присутня у всьому матеріалі ниткою, на яку журналіст нанизує факти як намисто» [3, с. 42]. Ідея – це не зовсім тема. Це радше окремий аспект, ракурс, кут подачі, теза, думка, що буде провідною у всьому творі, або задум. Часто визначити ідею вдається лише побувавши на місці, звідки ведеться репортаж. Але це не означає, що не потрібно замислюватися над нею задалегідь – нехай це буде «чернеткова» ідея, яку ви потім зміните на кращу, але їхати робити репортаж навмання, не маючи хоча б приблизного уявлення про те, яким він буде, неправильно.

Теза значною мірою визначає побудову репортажу. «Вона здебільшого представлена в заголовку та ліді й часто виразно подається в якійсь ранній сцені» [2, с. 215].

Коли вже є тема, ідея, то перш ніж їхати на місце, що підлягає висвітленню, бажано попередньо дізнатися, що це за місцевість, яка її історія, особливості, визначні деталі, які люди там живуть, які там традиції тощо. Все це допоможе зорієнтуватися і діяти якомога природніше й органічно влитися у місцеву реальність.

Знаходячись на місці, з якого ви збираєтеся робити репортаж, необхідно налаштувати себе на уважне спостереження. Журналіст повинен занотовувати собі все цікаве, яскраве, прикметне, записувати на диктофон, відеокамеру, фотографувати тощо. Відтворити в репортажі необхідну атмосферу допомагають незначні, на перший погляд, деталі: поєднані разом у гармонічному творі вони дадуть цілісну картину – не лише факти, а й настрої, що їх супроводжує. Тому не слід оминати запахи, шуми, кольори, відчуття предметів на дотик, якщо вони можуть слугувати окремими «мазками» в цій картині. При цьому важливо зберігати тверезу оцінку фактів і не перекручувати їх на ходу, як би цього не хотілося, чи як би до цього не підштовхували учасники подій.

Вірний кут подачі події тісно пов'язаний з ідеєю твору, яку ви маєте намір реалізувати. Щоб думки і враження не розбігалися, слід зберігати логіку, систематизувати факти, виділити серед них головні та другорядні.

Передати атмосферу тієї чи іншої місцевості допомагає характер місцевих жителів. Тому персонажів оповіді треба підбирати серед типових мешканців регіону, з усіма особливостями мови, зовнішності та поведінки.

Журналісти своєю появою можуть дещо збити властиву даній місцевості атмосферу, тому спочатку слід поводитись пасивно, не втручатися в хід подій, дати місцевим жителям проявити себе. Лише після того, як удасться створити загальний план, можна вливатися в те, що відбувається, долучатися власними діями (якщо це потрібно). Відомо, що в гарному репортажі журналіст іноді сам є діючою особою, але його активність відносна – навіть якщо його особистість дуже харизматична, він не повинен перетягувати на себе всю увагу.

«Репортаж – не особистий щоденник, журналіст не має оповідати про себе», – наголошує І. Аньєс. У цієї цитати є продовження: «Це також і не опис, як у романі, і не просте перераховування побаченого й почутого: бо головне – це персонажі» [1, с. 300]

В репортажах вкрай важливою є присутність таких рис, як людський фактор, співпереживання, емоційність. При цьому слід чітко усвідомлювати, на яку аудиторію ви працюєте, відповідно на яку реакцію розраховуєте. О. Голуб говорить про «правило наближення інтересів». Дотримуватися його – означає добре розуміти, що найбільше цікавить людей взагалі та що найдужче схвилює саме вашу цільову аудиторію зокрема.

ПРИКЛАД РЕПОРТАЖУ З ВИРАЗНИМ ЛЮДСЬКИМ ФАКТОРОМ:

«Хто такий Путін?» – репортаж з евакуаційного потягу «Слов'янськ - Ужгород» <https://www.youtube.com/watch?v=J2U2qiDELgo>

Ще одна річ, про яку важливо пам'ятати. Репортаж часто створюється із застосуванням засобів візуалізації, якими можуть слугувати фотознімки. Репортажні світлини при цьому *мають своїм змістом допомагати передавати зміст матеріалу й атмосферу місця розгортання дій і в жодному разі не бути постановочними!* Але, відправляючись на завдання, слід планувати, на що вашому фотографу чи телеоператору варто буде звертати найпершу увагу.

До речі, якщо за текст майбутнього матеріалу відповідає одна людина, а за фото- чи відео ілюстрації – інша, треба намагатися працювати злагоджено, оскільки дві людини – це два бачення події, два кути зору, в деяких випадках досягти порозуміння нелегко. Репортаж, який готує ціла команда, може вийти блискучим тільки тоді, коли в команді є талановитий лідер.

Фоторепортажі для газет, журналів та інтернет-видань можуть містити мінімальну кількість тексту, якщо зображення говорять самі за себе.

ПРИКЛАДИ:

«Хочу до тата»: у понад 30 країнах світу пройшли акції на підтримку України <https://bit.ly/3vh8B68>

Фермерська Ulichnaya Eda – як це було <https://bit.ly/3JR0q5Q>

Інфопривід, тема, ідея репортажу диктують формат подачі матеріалу. Все це слід ретельно обдумати, хоча далеко не завжди в журналіста є на це час.

2. Структура твору

В репортажі матеріал розгортається відповідно до природної хронології. Через це структура твору в багатьох випадках просто відтворює послідовність дій репортера (чи знімальної групи). Тому на початку розповідається (або показується) початок подорожі журналістів до тієї чи іншої місцевості. Це є досить типовим прийомом для репортажів.

ПРИКЛАД:

Запорізька область: репортаж з передової
<https://www.youtube.com/watch?v=UQpm8q8kLko>

Деякі події репортажі текстом нічим не відрізняються від звичайної розширеної замітки і є репортажами тільки за рахунок великої кількості якісних фотографій. Тоді їх структура відповідає правилу перевернутої піраміди.

ПРИКЛАД:

Надихають позитивом! У Тернополі проводять майстер-класи з писанкарства: як потрапити <https://bit.ly/378coKZ>

Бувають репортажі з більш проявленими визначальними рисами цього жанру, в яких також проглядається дотримання правила перевернутої піраміди. Видно це насамперед у тому, що перші абзаци нагадують новину у форматі звичайної короткої замітки. Зверніть увагу: якщо в наступному прикладі відсікти текст після слів «залишає місто», залишиться повідомлення-блискавка.

«Ворота до Запоріжжя». Репортаж із Оріхова, який стримує наступ Росії з півдня <https://bit.ly/3Ju62mm>

«44 день Оріхів у Запорізькій області тримає оборону, відбиваючись від російських загарбників. На першій лінії, у «кільці» окупантів, під постійними обстрілами, місто продовжує доводити, що «Оріхів – це Україна».

- Для російських загарбників дана точка є «воротами до Запоріжжя», тому росіяни прориваються в місто вдень і вночі.

- Снаряди прилітають в житлові будинки, частково зникає світло та зв'язок, не вистачає медикаментів, магазини порожніють.
- Більшість мешканців залишає місто.

Про те як Оріхів тримає оборону і не дає ворогу прийти до Запоріжжя – в репортажі з місця подій.»

...

Наведений приклад цікавий також тим, що основні факти подані списком. Це увиразнює, робить чіткішим аргументацію щодо важливості теми, обраної для репортажу, тим самим слугує додатковим чинником привернення уваги до матеріалу.

ІНШИЙ ПОДІБНИЙ ПРИКЛАД:

«Сонячний годинник» знову відміряє час: репортаж із презентації

<https://bit.ly/3LZ3yhm>

У деяких редакціях вважають, що початок репортажу обов'язково повинен прикувати увагу аудиторії до матеріалу так, щоб неможливо було відірватися, а тому рекомендують робити його динамічним. Телевізійники дотримуються «правила 10 секунд» - саме стільки часу в них є на те, щоб зацікавити глядачів матеріалом. Того ж правила варто дотримуватися й радіюникам. Журналісти, які створюють текстові репортажі, мусять розуміти, що велику роль відіграє заголовковий комплекс та перші два-три абзаци.

О. Голуб радить робити початок репортажу «дещо знервованим» [3, с. 48], під чим, напевно, слід розуміти деяку напруженість. Це є одним із засобів привернення уваги, які майже завжди «спрацьовують».

У наступних прикладах теми репортажів подібні – журналіст висвітлює стан території, звідки недавно вийшли окупанти. Обидва матеріали однаково вражають уяву. Однак у другому початок тексту, включно з заголовком, складений більш ефектно, а тому другий викликає сильніше бажання ознайомитись з усім матеріалом.

Порівняйте:

1. Історії | Хто врятував Горенку. Репортаж із села, яке не згоріло

Як найближче передмістя Києва пережило наступ російських військ

«Горенка – єдине село під Києвом, куди нещодавно можна було дістатися трамваєм. Хоча вона розташована у Бучанському районі, сюди, на відміну від Бучі, росіяни зайти не змогли. Але населений пункт з перших днів війни опинився у кілометровій зоні фронту. Протягом березня тут не було жодного спокійного дня – весь цей час Горенку обстрілювали російські війська.

За підрахунком місцевих тероборонівців, повністю знищено 128 дворів. Під обстрілом загинуло семеро людей. 11 тяжко поранені.» <https://bit.ly/3Kv41Yr>

2. Людей катували і вбивали: репортаж із села Ягідне біля Чернігова
«Розстріляні, закатовані та померлі від задухи. У Ягідному, це село біля Чернігова, п'ятий день шукають цивільних, загиблих під час російської окупації. Російські війська пробули тут майже місяць. У селі знищена більшість будинків. Понад 300 людей тримали в підвалі школи, зрідка дозволяючи вийти на вулицю. У підвалі люди помирили від задухи й молилися, аби українська армія розбила школу разом з окупантами. За тиждень після того, як Збройні Сили звільнили Ягідне, люди намагаються повернутися до мирного життя, хоча це важко, каже житель села Микола Бульченко. Він, як і багато його односельців досі не може спати, болять ноги від постійного сидіння в підвалі.»
<https://bit.ly/35WOod5>

Ф. Вольфф, автор посібника «Журналістика газет і журналів», стверджує, що неминучими елементами текстових репортажів є «вступ, основна частина і вихід». За його версією, заголовок і лід становлять тезу, що слугує «червоною ниткою» матеріалу. Це певна обіцянка читачеві про зміст публікації. «Здебільшого лід короткий, два короткі речення інформують про тему та конкретизують тезу, яка часто згадується вже в заголовку», – пише він [2, с. 205]. Якщо вступ до матеріалу надто складний, задовгий, нудний, це втомлює і виникає небезпека того, що читач покине ознайомлення з репортажем. «Одного правила завжди достатньо: через те, що репортаж складається зі сцен, є багато аргументів на користь того, щоб вступ відбувався сценічно», цим оперує більшість авторів [2, с. 205].

Іншими словами, є сенс починати репортаж «картинкою», інформаційним образом, а не переліком певних фактів. Закінчення це також стосується. Однак це є типовим і найбільш, так би мовити, природним прийомом для створення репортажів, але зовсім не обов'язковим. Репортаж – це творчість.

ПРИКЛАД ЗАВЕРШЕННЯ РЕПОРТАЖУ ЕМОЦІЙНОЮ «КАРТИНКОЮ»:
Бородянка і Боже провидіння <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3454858-borodanka-i-boze-providinna.html>

Останній абзац:

«Одного дня ми відкрили маленьку пляшечку коньяку, що збереглася з довоєнних часів. Наш перший тост був – за Перемогу. А крайній – нехай здохнуть усі, хто сотворив цей жах із Україною! І Архангел Михаїл нам у поміч!»

Є окремі вимоги щодо заголовків репортажів. «Заголовок має зорієнтувати читача в межах сторінки, допомогти йому зробити вибір, відкинути всю нецікаву для нього інформацію, яка не стосується теми. Заголовок повинен викликати у читача бажання читати далі» [3, с. 47]. Він мусить орієнтувати читача, вказувати на те, про що йтиметься далі. При цьому в професійній журналістиці не рекомендується вживати вислови на кшталт: «Такого ви ще не бачили!» або «Для вас це стане шоком!». Подібні речі використовує блогосфера, чим демонструє надто невисокий рівень стандартів.

Побудова репортажу значно залежить від виду ЗМІ, для якого він готується, а ще більше – від жанрового різновиду, особливо однієї з трьох основних жанрових спрямованостей (інформаційна, аналітична, художньо-публіцистична). Якщо для першої групи зачин має бути максимально інформативним, то для другої він повинен містити формулювання певної проблеми, а для третьої ж – максимально «бити» на почуття, емоції, а для цього містити яскраві образи, художні мовні засоби.

Тими ж чинниками продиктований і характер основної частини репортажу. В інформаційному творі правило перевернутої піраміди треба намагатися поєднати з природною хронологією дійства. Цього можна досягти, якщо журналіст, знаходячись на місці події, попрацює спочатку з більш значимими деталями, а потім – із менш значимими, красиво завершивши матеріал легкою інформацією.

3. Репортажі аналітичного та художньо-публіцистичного спрямувань

В аналітичному репортажі вся середня частина – це аналіз проблеми, сформульованої на початку, здійснений саме в репортажному стилі.

Це досить рідкісний різновид репортажу.

ПРИКЛАДИ:

По следам украинского леса. Специальный репортаж

<https://www.youtube.com/watch?v=idxmiVWhcWw>

Спеціальний репортаж: що залишилося в Україні після втрати ядерного потенціалу

<https://www.youtube.com/watch?v=c6OZcqNOO0w>

Спеціальний репортаж. Розбір трагедії

<https://www.youtube.com/watch?v=1CveHiLVWgY>

Необхідний елемент аналітичного репортажу – хоча б якийсь підсумок. Він може бути не настільки виразним, як в аналітичній статті. Його можна оформити у вигляді прямої мови когось із персонажів оповіді. Але так чи інакше його призначення – «підвести ризику» під матеріалом.

У наведеному нижче прикладі ми бачимо класичну структуру репортажу аналітичного спрямування.

У Світлому тепер небагато вікон світиться. Репортаж із волинської глибинки (Фото) <https://zaxid.media/news/3780761>

У зачині чітко формулюється запитання:

«Колись цей населений пункт на Ковельщині називався Іванівкою, а в радянські часи його перейменували, либонь, з натяком на «світле майбутнє». Нині ж у селі, що за 60 кілометрів від райцентру, зареєстровано всього 38 жителів, більшість – дуже поважного віку. Як живеться їм на віддалі від цивілізації у теперішні непрості часи?»

Середня частина тексту містить аналіз проблеми, здійснений репортажними засобами, тобто шляхом опису якихось дуже конкретних речей:

«Біля будинку чимала пасіка. Тримають і корову, і всіляку живність. Діти вже старшокласники, тож у всьому допомагають, є з ким господарювати. А от більшості жителів Світлого, які доживають віку наодинці, доводиться скрутно. Зустріли обабіч дороги двох літніх жінок, котрі ждали «магазину» на колесах. Але підприємець, який зазвичай заїжджає у село і в якого люди купують хліб, крупи та інші продукти, цього разу підвів.»

В останньому абзаці знаходимо підсумок, поданий також у репортажному стилі, як репліка персонажа оповіді:

«– Усім тепер трудно, особливо, як хто хворіє, а дітей нема. Але помагає соціальна працівниця Таня Ткачук, совісна й добра жінка. А влітку в нас тут рай, бо ж ліс кругом. Я вже в літах, а ходжу за лікарськими травами, насушу – дітям роздаю. Обробляє город нам трактором Леонід Дерев'ячук, товариш мого сина, який з міста повернувся у батьківську хату. Може, й інші вернуться. Надіюся, що село наше відродиться, – не втрачає оптимізму Марина Іванівна Сидорук.»

Роз'яснення щодо суті репортажного стилю найкраще в І. Аньєса: «Якщо репортаж передає пережиту подію, то стиль написання також має бути живим. Речення короткі, прості, енергійні. Тут немає місця для понять, концепцій, абстракцій. Натомість, тут мають бути зображення, цитати (короткі), діалоги, описи (короткі), порівняння, що підкреслюють думку, прикметники, що надають яскравості, але не ускладнюють текст, формулювання, що влучають у ціль» [1, с. 312]. При цьому слід не боятися відтворювати особливості мовлення, зокрема акцент, співрозмовників, але не допускати вульгарності й нецензурщини.

Якщо репортаж радше художньо-публіцистичний і в ньому багато емоційності, саме ті деталі, які спричиняють найсильніший емоційний відгук, виносять у заголовок, так само і завершують репортаж. А посередині повинна міститися історія або історії, які «беруть за душу». При цьому важливо не називати почуття, які вони викликають, а намагатися описом різноманітних деталей досягти того, щоб ці певні почуття в аудиторії виникали, «читач повинен сам сприймати й судити» [2, с. 214].

Коли заголовок перегукується з закінченням, це створює своєрідний *ефект відлуння*: читач дивиться на зворушливий заголовок, йому хочеться дізнатися, чим завершиться матеріал. Коли ж дивиться на закінчення, то бачить майже те саме, врешті в нього виникає бажання почитати весь репортаж від початку до кінця.

ПРИКЛАД:

БИЧКОВЕЦЬКА СЮЇТА <https://vilne.org.ua/2019/06/bychkovetska-syuyita/>

Останній абзац:

«Мальовничі Бичківці на межі весни і літа. У навколишніх дібровах *не змовкає багатоголоса пташина сюїта*. На пагорбі вдалині видніє старовинний цвинтар. Неподалік церкви, де колись була панська садиба, здіймають у небо зелені крони рідкісні в нашому краї сосна Веймутова і пірамідальний дуб. Інший, черешчатий, видніє на лісовому кордоні. Йому, свідчать лісівники й екологи, понад 320 років.»

До речі, подібне завершення матеріалу називається *закритим завершенням* (оповідь нагадує коло). На відміну від нього *відкрите завершення* навпаки вводить в оповідь нові штрихи, що можуть натякати на подальший розвиток ситуації і таким чином становити певний підсумок.

Репортажі художньо-публіцистичного спрямування, як правило, найменш напружені. Часто зовсім не «знервовані», їх можна впізнати за спокійними інтонаціями.

НАПРИКЛАД:

Репортаж з глибинки: як живуть старики, загублені в снігах на краю Волині (Фото) <https://bit.ly/36qU8fC>

Вже згаданий Ф. Вольфф запевняє, що для репортажу не існує стандартної структури. Його структуру визначає теза, яка проходить крізь весь матеріал як провідна ідея. «Численні сцени мають розкривати цю тезу. Тому, якщо абстрагуватися від хронологічної необхідності, їх можна переставляти туди-сюди, поки теза не стане особливо виразною» [2, с. 205]. Це передусім стосується саме художньо-публіцистичних репортажів, створення яких потребує більше творчості, вміння інтуїтивно визначати композицію твору.

«Основна частина репортажу – це своєрідний роман у картинках, окремі з яких – поодинокі сцени – підкріплюють тезу репортажу» [2, с. 215]. Фактологічну інформацію у сцени вплітають обережно, щоб не порушити *ритм репортажу*.

І. Аньєс радить користуватися при створенні репортажів «золотим правилом класичного театру», що полягає в єдності часу, місця та дії [1, с. 311].

Ще кілька цитат:

«Успішні репортажі – вершина в пропозиції газет і журналів, бо вони інформативні, захопливі та ексклюзивні. Вони беруть своїх читачів із собою в подорож.»

Репортаж «надто скерований на автентичне відтворення ситуації і менше – на журналістське передання фактів».

«Діапазон тем для репортажів практично необмежений».

«Відомі репортери вважають, що запорука успішного репортажу – сприйняття особливо дивовижних деталей. Вибором сцени керує теза, поєднання всіх вражень. З багатьох зафіксованих сцен вибираються тільки ті, що добре пояснюють тезу або її окремі аспекти.»

(Вольфф Ф., стор. 213-214)

«Репортаж має оживити події і ситуації так, щоби читач мав враження, ніби він там присутній. У цьому жанрі наближення читача до інформації максимальне. Він має відчувати себе залученим або навіть ототожнювати себе з персонажами, про яких ідеться.»

«Словами можна сказати все. Хороший репортер позичить читачеві свої п'ять почуттів і через свою розповідь допоможе йому побачити, почути і навіть відчувати все на смак і дотик. Успішний текст занурює читача в дію, як у романі чи фільмі.»

«Очима журналіста читач дізнається про пережиту дійсність, зворотний бік офіційної декорації. Репортаж дозволяє вивести на чисту воду офіційні заяви, які часто вводять в оману або приховують найцікавіші аспекти проблеми.»

«Репортаж – не поверховий жанр. Якщо він не надає істотних фактів та значущих точок зору, він не має цінності.»

Репортаж «повертає пресі її найкращу функцію: зображати життя в усіх його проявах, за будь-яких обставин».

«Репортаж є фундаментальним для фаху журналіста – посередника між дійсністю та читачами.»

(Аньєс І, стор. 297- 300)

Використана література:

1. Аньєс І. Підручник із журналістики: Пишемо для газет. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2013. 544 с.
2. Вольфф Ф. Журналістика газет і журналів / Видання 2-е, перероблене / Пер. з нім. В. Климченко. Київ : Центр вільної преси, 2017. 377 с.
3. Голуб О. П. Медіакомпас: путівник професійного журналіста. Практич. посіб. Інститут масової інформації. Київ: ТОВ «Софія-А», 2016. 184 с.